

**Вдовиченко А.М.,***к.е.н., доцент,**доцент кафедри економічної теорії,**Одеська національна академія зв'язку імені О.С. Попова***Калінчак О.В.,***к.е.н., доцент,**завідувач кафедри економічної теорії,**Одеська національна академія зв'язку імені О.С. Попова***Капітан Л.І.,***д.іст.н., професор,**професор кафедри історії України,**Ужгородський національний університет*

## ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗДОБУТКИ МИНУЛОГО ЯК НЕОЦІНИМА СПАДЩИНА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ (ДО 150-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ М.І. ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО)

**Анотація.** В умовах формування інформаційного суспільства і переходу до інноваційної моделі розвитку на перший план виходять цінності, які спрямовані на розвиток особистості. Мова йде про зміну соціального критерію розвитку, де загальнолюдські цінності об'єктивно зводяться до рангу національних пріоритетів. Це ті питання, на які, випереджуючи свій час, шукав відповіді наш співвітчизник М.І. Туган-Барановський, і які сьогодні не те що застаріли, а навпаки, чекають свого вирішення. Реальність в Україні прямо протилежна не тільки поглядам М.І. Туган-Барановського, а й конституційним положенням нашої держави.

**Ключові слова:** інформаційне суспільство, інноваційна модель, соціалізація бізнесу, партнерство, цивілізаційний консенсус.

**Постановка проблеми.** Сьогодні як ніколи виникла необхідність до відновлення об'єктивного наукового погляду на історію нашої соціально-економічної думки. Разом із тим рішення цього питання дуже складне. Свого часу (1930–1985 рр.) в Радянському Союзі спостерігалася ідеологізація суспільних наук у цілому, не винятком була й історико-економічна думка. Відгороджена фактично від досягнень світової науки, будучи заполітизованою, вона деградувала. Що ж до спадщини цієї думки наших всесвітньо відомих співвітчизників, то вона або огульно критикувалася, або зовсім замовчувалася, або не була визнана на Батьківщині [1, с. 8].

Особливе місце у спадщині належить М.І. Туган-Барановському, автору унікальних праць із цілої низки найактуальніших питань, високо оціненому всесвітньо відомими вченими. Багатогранність наукових пошуків, цілісність і широта його світогляду принесли славу вітчизняній науці, а його ім'я назавжди збережеться в історії світової науки.

У статті зосереджена увага на проблемах, піднятих свого часу М.І. Туган-Барановським: соціалізації економічного розвитку як основного вектору історичного процесу і загальнолюдських цінностях, роль і місце яких постійно зростають.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Не випадково, що останнім часом ролі і місцю історико-економічної спадщини

М.І. Туган-Барановського приділяється все більше і більше уваги з боку вітчизняних учених. Усі вони (Ю.Н. Бажан, В.М. Геєць, А.А. Гриценко, Л.П. Горкіна, Т.І. Єфименко, С.М. Злупко, П.М. Леоненко, С.В. Мочерний, В.В. Небрат, М.І. Савлук, Н.А. Супрун, А.А. Чухно, П.І. Юхименко) так чи інакше звертають увагу на те, що М.І. Туган-Барановський залишається геніальною постаттю в українській і світовій історико-економічній думці і є прикладом відповідальності і затребуваності. Його дослідження вирізняються глибоким теоретичним і критичним аналізом та узагальненнями в історичній динаміці. Його теоретичні положення не застаріли, а навпаки, дочекалися свого часу, стали об'єктом уваги не тільки вчених, а й практиків усього світу. Мало того, підняті ним питання стали цінними і більш зрозумілими сьогодні, у період трансформаційних перетворень і пошуків напрямів розвитку людства. У багатьох випадках уражає точність його прогнозів і передбачень, тому його спадщина набуває великого значення як «арсенал ідей» для вирішення актуальних проблем у нашій державі і не тільки.

Разом із тим слід погодитися із зауваженням А.А. Гриценко, що під час оцінки внеску М.І. Туган-Барановського в скарбницю науки і практики господарювання «дуже важливо дотримуватися певної коректності, критерієм якої повинен бути логіко-історичний підхід до аналізу» [2]. До речі, такий підхід і притаманний М.І. Туган-Барановському, який був «визнаний у світі як основоположник найактуальніших напрямів наукових досліджень» [3, с. 86]. І незважаючи на те що в низці випадків Й. Шумпетер критично ставився до деяких положень теорії М.І. Туган-Барановського, він називав його кращим слов'янським економістом, захоплювався методом аналізу, який поєднував теоретичний та історичний підходи. Д.М. Кейнс назвав М.І. Туган-Барановського одним із найвидатніших економістів останньої третини ХІХ – початку ХХ ст., особливо завдяки формі, в яку він утілював свою теорію. А один із його учнів, М.Д. Кондратьєв, назвав М.І. Туган-Барановського першим на сході Європи, хто змусив європейську думку серйозно дослухатися до її руху, ставши не лише на один рівень з епохою, а й посприявши її прогресу.

**Мета статті** полягає у доведенні того, що побудувати соціально орієнтовану економіку, спираючись на чисто рин-

кові методи господарювання без урахування і відтворення загально людських цінностей, неможливо в принципі. Ось чому спадщина М.І. Туган-Барановського як «арсенал» ідей набуває великого значення під час вирішення актуальних проблем сьогодення.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** М.І. Туган-Барановському належать майже 200 опублікованих праць, деякі з них переведені на іноземні мови і неодноразово перевидавалися. У них він шукав відповіді на питання, які були актуальні в той час, не менш актуальними вони є сьогодні, не виключено, що такими вони залишаться і в майбутньому. Це свідчить про те, що М.І. Туган-Барановський випереджав час, бачив набагато далі інших, ставив питання, які й сьогодні не втратили свого значення.

Один тільки перелік проблем, піднятих в його працях, свідчить про широту і глибину його світогляду: актуальність і методологія економічної теорії (політичної економії), її предмет та її майбутнє; теорія цінності і вартості, теоретичні основи соціалізму; теорія економічних циклів, теорія кооперації; роль і місце державних інститутів; гуманізм методології аналізу, інвестиційно-інноваційний механізм як руйнівна сила економічного прогресу тощо.

Передвісник майбутнього М.І. Туган-Барановський назвав соціалізацію економічного розвитку об'єктивною закономірністю, фактором економічного зростання та основою стабілізації майбутнього суспільства.

Після одержання незалежності і прийняття Конституції України (1996 р.) наша держава проголошувалася суверенною, демократичною, соціальною і правовою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначалися найвищою соціальною цінністю [4, с. 3–6]. Пізніше у Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.) ще раз зафіксована ідея про наповнення всіх реформ соціальним змістом.

На превеликий жаль, наша нинішня реальність прямо протилежна не тільки поглядам М.І. Туган-Барановського, а й конституційним настановам держави. Так, за останніми даними ООН, в Україні за межами бідності знаходиться близько 80% населення. І незважаючи на низку соціальних програм («Економіка добробуту», «Назустріч людям», «Покращення вже сьогодні», «Життя по-новому» тощо), положення тільки ускладнюється. Біда ще й у тому, що ВВП на початку 2016 р. становив тільки 50,1% від 1990 р. Тобто за обсягом ВВП, не кажучи про його показники на душу населення, наша держава не те що не вийшла на рівень 1990 р., а навпаки, від нього віддалилася.

Як бачимо, мова йде не про поступовий розвиток економіки, котрий спостерігається у наших сусідів: Білорусії, Молдови, Румунії, Польщі, де ВВП за цей же час зріс відповідно в 3,4; 1,8; 4,2; 7,8 рази (не говорячи про Китай, де за цей же період ВВП виріс в 21,3 рази), а про «економіку проїдання». Положення ускладнюється, оскільки зниження реальної заробітної плати, зростання тарифів, безробіття загострюють протиріччя, збільшують недовіру до влади, відчуження від неї ведуть до соціальної деградації суспільства. Що ж до бюджету на 2016 р., то він фактично є антисоціальним. І це за умови, що для стабілізації в суспільстві «ключовим є принцип соціальної справедливості» [5, с. 85]. З іншого боку, постійне запозичення зовнішніх кредитів кардинально не вирішує проблему, навпаки, загрожує перетворенню країни в об'єкт зовнішнього управління, посилює небезпечну тенденцію «дегармонізації господарського і соціального розвитку» [6, с. 44]. Положення

вельми небезпечне, адже за темпами зростання ВВП та ролі держави в його розподілі можна судити про цінності, які для даного суспільства є пріоритетними і визначальними. Водночас поширення бідності на нові верстви населення – це дуже небезпечна тенденція, «це один із серйозних викликів наявній політико-економічній моделі» [7, с. 48].

В Європі, наприклад, роль держави в розподілі ВВП постійно зростає: у Швеції, Норвегії, Нідерландах ця частка дорівнює 50 і більше відсотків, в ЄС у цілому – до 45%. Серед 26 країн Європи задоволення життям українців знаходиться на останньому місці, а по індексу людського розвитку Україна – на 83-му місці зі 188 країн світу. Така ситуація знайшла своє відображення в сучасному народному повір'ї: «В Україні рівень і якість життя так швидко зростають, що дедалі менше людей до них дотягуються».

Виникає ціла низка непростих питань: чому таке скрутне положення не відповідає проголошеним намірам в Конституції України? чи є ситуація, коли майже за 25 років незалежності і проведення реформ Україна опинилася в глибокій економічній, політичній і соціальній кризі, парадоксальною? ця ситуація є випадковою, чи наслідком наявності об'єктивних причин?

Безумовно, об'єктивні причини існують й існуватимуть, але, на нашу думку, не вони і не нестача коштів у даному разі є визначальними, на чому наполягають владні структури і низка вчених. Причина в іншому.

Відсутність історичного підходу під час аналізу соціально-економічних явищ, упровадження форм господарювання, які не відповідали історичним і соціокультурним особливостям нашої держави, неврахування при цьому всього позитивного із минулого привели до важких наслідків. Про це свого часу попереджав М.І. Туган-Барановський, а пізніше і ціла низка всесвітньо відомих зарубіжних і вітчизняних учених. Незважаючи на ці передбачення, Україна стала на шлях сліпого і догматичного копіювання і впровадження застарілих, чисто ринкових форм господарювання, характерних для періоду вільної конкуренції, «вбудовуючись» фактично в застарілу модель розвитку, яка свого часу і за конкретних історичних умов, безумовно, зіграла свою позитивну роль.

Не історичний підхід під час аналізу, проти якого виступив М.І. Туган-Барановський, не міг не привести до грубих помилок у теорії і практиці господарювання, адже та чи інша модель розвитку ефективна не взагалі, а в конкретних умовах і на певному етапі розвитку. Своєю чергою, держава замість створення умов для забезпечення соціальної орієнтації господарського механізму фактично самоусунулася від головного завдання і була сама «приватизована» фінансово промисловими групами, інтереси яких не співпадали з інтересами більшості населення. Україна перетворилася у свого роду експериментальну зону, згубність проведення чисто ліберально-кон'юнктурних реформ стала очевидною, а їх наслідки виявилися навіть більш руйнівними порівняно з воєнною окупацією. І це за умови, коли ще на початку проведення реформ низка вчених і громадських діячів дальнього і ближнього зарубіжжя (Л. Гейлброннер, Дж. Геллбрейт, А. Колстад, К. Поппер, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, Л. Тарроу, В. Варнавський, К. Гаджиев, Л. Горічова, Р. Гринберг), вітчизняних учених (І. Галиця, В. Геєць, В. Лукінов, В. Нагайник, М. Павловський, Ю. Пахомов, С. Мочерний) попереджали, що недооцінка соціального виміру під час проведення реформ приведе до загострення протиріч у суспільстві, адже соціалізація сьогодні стала основним вектором історичного розвитку, і що саму соціальну політику необхідно

визнати одним із найголовніших пріоритетів. Перемогло сліпе копіювання моделі, впровадження якої «залишає великій кількості людей мало ресурсів для виживання», «явно віддаляє суспільство від громадського життя, від духу і почуття суспільності» [8, с. 150, 230]. Самогубством назвав Дж. Гелбрейт упровадження в сучасних умовах чисто ліберальної моделі розвитку, а наука залишається у вузьких межах ринку і перетворюється в «консервативно використовувану систему вірувань» [9, с. 176–177]. На необхідність поєднання ринкової конкуренції з державним регулюванням і соціальним захистом, які тільки дають змогу створити стабільне суспільство, звернув увагу і П. Самуельсон, заявивши, що «аморально гордитися економічною ефективністю, якщо вона не доповнюється соціальною справедливістю» [10, с. 270–271].

Про недооцінку соціального виміру реформ попереджували і вітчизняні вчені. Вони привертати увагу до того, що реформи розпочалися без глибокого теоретичного осмислення, а самі реформатори орієнтувалися на ринковий механізм періоду вільної конкуренції, тому такі реформи нанесуть нищівного удару економіці України і сприятимуть «зубожінню широких верств населення» [11, с. 201].

Передбачення М.І. Туган-Барановського про соціальність економіки як основи стабілізації суспільства майбутнього підтвердилися, адже побудувати соціально орієнтовану економіку на чисто ринкових методах господарювання неможливо в принципі, оскільки впровадження такої економічної моделі рано чи пізно призведе до виникнення і загострення протиріччя між напрямом економічного розвитку («прибуток понад усе») і соціальними цілями (соціальна держава з високим рівнем моральності).

Історичний розвиток, практика господарювання тільки підтвердили, що політика, яка спрямована на реалізацію універсальної комерціалізації, без вирішення соціальних питань призводить до глибокої економічної кризи і загострення протиріч і стає загрозливою для функціонування політичної системи у цілому. Відповіддю на подібний виклик стала розроблена і прийнята Програма президента США Ф. Рузвельта «Новий курс» після глибокої економічної кризи 1929–1933 рр. Слід погодитися з думкою, що прийняття цієї програми означало не що інше як початок переходу на змішану систему господарювання. А низка прийнятих законів в узагальненому документі «Про соціальне забезпечення» стали підтвердженням слів Ф. Рузвельта про необхідність повороту до «забутої людини».

Із того часу в США в щорічних посланнях Конгресу розглядаються і стверджуються економічні напрями розвитку національного господарства, де цілий розділ присвячується соціальній політиці держави як на поточний рік, так і на перспективу. А в період становлення інформаційного суспільства, коли роль людського фактора стає визначальною, держава збільшує виділення коштів на вирішення найважливіших соціальних питань. У цілому бюджетні витрати на соціальні програми в США досягли 21% ВВП. Тенденція до зростання коштів на соціальні питання продовжується: за останні 30 років доля на соціальні страхування зростає в два рази, а до 2035 р. вона подвоїться і дорівнюватиме більш як 30% ВВП.

Така ж тенденція характерна і для держав Західної Європи. Свого часу один з авторів моделі соціально-ринкової економіки і батько проведення реформ у післявоєнній Західній Німеччині Л. Ерхард стверджував, що «ефективність може бути досягнута тоді, коли економічні цілі гармонічно поєднуються з соціальними» [12, с. 18]. Між тим частка витрат у розвинених країнах

Західної Європи на соціальні потреби становить 50 і більше відсотків. Тобто мова може йти про різні рівні «соціальної економіки». При цьому слід зауважити, що повністю вирішити соціальні питання тільки за рахунок держави дуже важко, тому в останній час широке розповсюдження одержало державно-приватне партнерство.

Фактично реалізується ідея М.І. Туган-Барановського про «етику бізнесу» та необхідність соціального партнерства. Цікаво, що сьогодні у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, виступах політичних і громадських діячів часто використовуються такі поняття, як «етика бізнесу», «корпоративна соціальна відповідальність», «гармонізація інтересів держави, бізнесу і громадянських об'єднань», «соціальний капітал», «цивілізаційний консенсус» тощо. Міжнародна конференція по навколишньому середовищу та розвитку (червень 1992 р.) підтвердила, що партнерство держави і бізнесу під час вирішення соціальних питань позитивно впливає на соціально-політичну стабільність у суспільстві.

Під час проведення реформ в Україні представники влади, політичні і громадські діячі, і що дуже прикро, більшість науковців основну увагу зосередили на сфері економіки, зовсім мало – на соціальній сфері, про що говорилося вище, і ще менше приділялось питанням, які, на їхню думку, економіки і господарського життя в цілому прямо і безпосередньо не торкаються. Мова йде про фундаментальні людські цінності та їх місце в сучасному суспільстві.

Між тим М.І. Туган-Барановський попереджав, що прийняття певної моделі економічного розвитку без урахування загальнолюдських цінностей рано чи пізно спричинить важкі культурні наслідки за чисто теоретичних, а то й міфічних, ілюзорних, економічних досягнень. І саме таких наслідків потрібно побоюватися.

Вчений широко ставить питання про життєдіяльність соціально-економічної системи як цілого, що складається із взаємозв'язаних підсистем: економічної, соціальної, політичної і духовно-культурної. І головне, сама система розвивається й ефективно функціонує за умови відтворення не тільки матеріальних, а й, що дуже важливо, моральних цінностей. В іншому разі система не життєздатна.

У праці «Теоретичні основи марксизму» теорію К. Маркса він уважає тільки «частково вірною». Вона, на думку науковця, повинна бути доповнена етико-психологічними факторами, а застосування економічного детермінізму, за якого неекономічні чинники залишаються осторонь, називав «спрощеним підходом». «Сказати, що виробництво є основою життя суспільства, надто мало. Стан виробництва залежить від найрізноманітніших моментів, наприклад від стану науки, правового ладу, панівної моралі тощо. Якщо суспільний лад залежить від умов виробництва, то й виробництво залежить від умов суспільного ладу» [13, с. 7]. Він критично відносився до марксизму, відстоював свій соціалізм, пов'язаний із розвитком кооперації. Для вченого кооперація – це зовсім нова система господарювання передусім тому, що в ній переважають морально-етичні пріоритети і цінності: взаємодопомога і демократія, солідарність, рівність і справедливість. Це система, де панують не речі, а люди високої моралі.

Такої позиції так чи інакше стали дотримуватися послідовники М.І. Туган-Барановського, що свідчить про значимість і своєчасність піднятих ним питань. Так, на думку австрійського вченого Г. Фішера, впровадження певної моделі економічного розвитку це не тільки експорт даної моделі, а й врешті-решт

експорт способу життя. С.М. Булгаков у праці «Філософія господарювання» зауважує, що будь-яка господарська епоха має свій дух і, своєю чергою, є породженням цього духу. Він звертає увагу на те, що філософія господарювання на ринковій основі породжує особливий тип людини – «економічної людини» з особливим способом життя, який впливає на економічне і соціальне життя суспільства [14, с. 143]. А на думку Ф. Фукуями, помилковим є розглядання економіки як абсолютно самостійної сфери, оскільки вона не відокремлена від інших, а вони від неї. І мораль, культура в цьому «мають прямий вплив на неї» [15, с. 8]. Слід погодитися із зауваженням, що реформи досягають цілі за умови, коли вони «проводяться системно, тобто приймається до уваги вся сукупність факторів, які становлять контекст реформ» [16, с. 4–8].

Починаючи з кінця ХХ ст. у науковій літературі і повсякденному житті все частіше і гостріше ставиться питання про місце і роль фундаментальних загальнолюдських цінностей у суспільстві, про морально-етичні наслідки реформ та їх взаємозв'язок. На їх недооцінку та місце в сучасному суспільстві сьогодні звертають увагу все більше зарубіжних і вітчизняних учених, представники релігійних організацій, громадських об'єднань. Вони дотримуються думки, що «прийшов час мислити нетрадиційно, глобально: не можна розірвати і протиставляти економіку та духовно-моральну сферу життя суспільства і людини». На думку вчених, «зв'язок економіки і панівної моралі робить людей мудрішими, а суспільство – гуманнішим і стабільним» [17, с. 98].

Занепокоєння викликано тим, що, з одного боку, сьогодні, а тим більше в майбутньому, результати господарської діяльності залежатимуть передусім від людського фактора, адже період становлення інформаційного суспільства органічно поєднується з принципами високої моралі і соціальної відповідальності. З іншого боку, такі пороки, як падіння духовності, моралі, зростання жорстокості, розмивання фундаментальних цінностей у цілому, стали характерними не для окремих держав, а світовим явищем. Як не згадати слова Аристотеля: той, хто йде вперед у науці, але відстає в моралі, йде не вперед, а назад.

Чи є підстави для занепокоєння із цього приводу в Україні? Про економічні і соціальні наслідки реформ говорилося вище, і вони відомі. Але, на нашу думку, не меншою, а навіть більшою бідою стала фактична приватизація промислово-фінансовими групами не тільки матеріального багатства країни, а й засобів масової інформації. У переважній більшості вони стали агресивно пропагувати «істинні цінності», впливаючи на формування способу життя з притаманними йому складниками: накопиченням матеріальних благ як самоцілі, досягненням успіху будь-якою ціною. Особливо згубна роль належить рекламі із застосуванням нею витончених методів шляхом ув'язки алкогольних брендів зі спортивними і культурними заходами. Низькопробні бойовики з пропагуванням жорстокості, насильства, культу наживи, мистецькі штампи («живи на повну», «не стримуй бажання», «не дай собі засохнути», «футбол без пива – не футбол») стали сприйматися за супермистецтво. Слід погодитися з заявою В. Даренського, що мистецтво перетворилося в атрибут споживачього комерціалізованого суспільства, стало руйнівним «для людської чуттєвості взагалі» [18, с. 64].

Не випадково, що останнім часом викладачі ВНЗ, вчителі середніх шкіл скаржаться на молодь, яку все менше цікавить освіченість у широкому розумінні, різко падає попит на наукові дослідження. У цілому в суспільстві склалася небажана ситуація: відчуження між владою і більшістю населення поглиблюється, а

недооцінка загальнолюдських цінностей стала нормою. І якщо це не подолати, то вивести державу із глухого кута і безвиході неможливо. Чи є можливість досягти цієї мети, не змінюючи концепцію розвитку, філософію господарювання з притаманними їй на «генетичному» рівні рисами: «прибуток понад усе», культ грошей, культ наживи, егоцентризм? Думається, що ні.

Без зміни концепції розвитку, а з нею і способу життя – важливого показника рівня розвитку суспільства – негаразди будуть збільшуватися. І тільки використання наукової спадщини наших співвітчизників, насамперед передвісника майбутнього М.І. Туган-Барановського, зауважень і роздумів всевітньо відомих учених, які розкривають глибинні причини вищеназваного скрутного становища, є можливістю досягти бажаного результату.

На думку лауреата Нобелівської премії П. Самуельсона, зміни в моральній сфері можуть відбутися тоді, коли накопичення багатства перестане бути головною метою суспільного життя. Тому, зауважує він, настав час відмежуватися від псевдоморальних принципів (наживи, любові до грошей) як найвищих «достоїнств». Дотримуватися їх і далі огидливо, оскільки це перетворюється в «напівпатологічну хворобу». Такі якості в умовах даної моделі розвитку суспільства «споживання заради споживання» не зникнуть, а будуть тільки відтворюватися [19, с. 357, 376–377], адже в такому суспільстві найпримітивніші потреби формуються не на основі розуму, на думку Папи Римського Франциска, а шляхом інстинктів.

А на думку співвітчизника П. Самуельсона Дж.К. Гелбрейта, ті, хто сьогодні відстоює названу вище модель із повною економічною свободою і вільним ринком, є людьми «із психічним відхиленням» [20, с. 176–177]. І зовсім з відвертою заявою виступив відомий фінансовий і громадський діяч Дж. Сорос, назвавши тоталітаризм грошей більш небезпечнішим за тоталітаризм політичний [21, с. 19]. Такої думки дотримується ціла низка сучасних вітчизняних учених і вчених близького зарубіжжя.

**Висновки.** Отже, мова повинна йти не про поглиблення реформ на основі ліберально-кон'юнктурної моделі розвитку, яка свого часу зіграла позитивну роль (XVIII–XIX ст.), не про модернізацію того, що застаріло, а про вибір нової парадигми розвитку з утвердженням «нової моралі», оскільки справжні економічні досягнення «неможливі в аморальному, бездуховному суспільстві» [22, с. 7].

В умовах занепаду соціальної сфери і надалі стверджувати про правильність вибраного курсу і наряду реформ, про їх соціальність і необхідність «подальшого поглиблення», на нашу думку, безперспективно. Сьогодні мова повинна йти не про певні недоліки обраного реформістського курсу, не про його корегування, а про його кардинальні зміни. Інакше економічні, соціальні і політичні негативні наслідки будуть тільки загострюватися, оскільки вони є не випадковими, а закономірними, передбаченими й об'єктивно пов'язаними із застарілою антисоціальною моделлю розвитку, яка була скопійована реформаторами.

Потрібно розуміти, що модернізувати систему, де «єдиним богом є гроші», безперспективно [23, с. 9]. Негаразди й є результатом механічного повторення сьогодні застарілого західного досвіду без урахування своєї історії, етапів її розвитку, національних особливостей, культурних цінностей, на чому свого часу наполягав М.І. Туган-Барановський. Та й як не погодитися з думкою, що безкультурне суспільство не в змозі створити демократичні інститути, проводити реформи в інтересах нашої держави, які сприяли б поступовому виходу країни із складного економічно-соціального і морального стану. Що ж

до соціально-економічних і політичних та й будь-яких реформ, то вони не дадуть позитивного результату без утвердження моральних, духовних цінностей як визначальних складників розвитку сучасного суспільства. Тому зрозуміла занепокоєність у суспільстві, яка все більше знаходить своє відображення в науковій літературі з метою недопущення «руйнування наявних загальнолюдських цінностей і втрати вроджену природу людини» [24, с. 10].

Ось чому всебічне вивчення історико-економічного досвіду та інтелектуальних здобутків наших співвітчизників, серед яких особливе місце займає М.І. Туган-Баранівський, є нецінімою спадщиною для вирішення соціально-економічних проблем сьогодення. Його висновок як автора соціального прогнозу про те, що модель економіки, в якій перевага надається накопиченню багатства в збиток соціалізації і морально-духовних цінностей, є елементом власного зниження і не має перспективи. На жаль, цей прогноз перетворюється в реальність.

### Література:

1. Єфименко Т.І., Леоненко П.М. Методологічний фундамент економічних поглядів М.І. Тугана-Барановського (до 150-річчя від дня народження) / Т.І. Єфименко, П.М. Леоненко // *Фінанси України*. – 2015. – № 2. – С. 7–26.
2. М.І. Туган-Баранівський: вчений, громадянин, державотворець / Засідання круглого столу, проведене Відділом економічної історії Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України, присвячене 150-й річниці від дня народження всесвітньо відомого українського вченого-економіста Михайла Івановича Туган-Барановського // *Економіка України* – 2015. – № 3. – С. 84–96.
3. Небрат В.В. Історико-фінансові дослідження в українській думці XIX – початку XX ст. / В.В. Небрат // *Економіка України*. – 2013. – № 4. – С. 80–89.
4. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К., 1996 – С. 3–6.
5. Москаленко О.М. Соціальна орієнтація політики та можливості випереджального економічного розвитку в Україні / О.М. Москаленко // *Економіка України*. – 2015. – № 6. – С. 82–91.
6. Бодров В. Проблема гармонізації господарського і соціального розвитку в політичній економії постмодернізму // *Економічна теорія*. – 2015. – № 4. – С. 43–53.
7. Зверяков М. Про зміну моделі економічного розвитку / М. Зверяков // *Економіка України*. – 2015. – № 6. – С. 41–49.
8. Стиглиц Дж. Глобалізація: тривожні тенденції / Дж. Стиглиц ; пер. с англ. Г.Г. Пирогова. М. : Мысль, 2003. – 300 с.
9. Гэлбрейт Дж.К. Экономические теории и цели общества / Дж.К. Гэлбрейт. – М. : Прогресс, 1999. – 406 с.
10. Самуэльсон П., Нордхаус В. Экономика / П. Самуэльсон, В. Нордхаус. – М. ; СПб. ; К. : Вильямс, 2000.
11. Павловский М.А. Макроекономіка перехідного періоду: український аспект / М.А. Павловский. – К. : Техніка, 1999. – 406 с.
12. Эрхард Л. Благополучие для всех / Л. Эрхард. – М. : Мысль, 1999. – 270 с.
13. Туган-Барановский М.И. Теоретические основы марксизма / М.И. Туган-Барановский ; 3-е изд. – М. : Эдиториал УРСС, 2003 – VI.
14. Булгаков С.Н. Философия хозяйства / С.Н. Булгаков. – М. : Наука. 1990. – 412 с.
15. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и пути процветания / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. – М., 2004. – 730 с.
16. Коваленко Н.П., Коваленко И.Н. О применении моделей менеджмента к исследованию процессов изменений / Н.П. Коваленко, И.Н. Коваленко // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. – 2016. – Вип. 18. – С. 4–8.
17. Кистерський Л. Економічна етика для подолання кризи / Л. Кистерський // *Економіка України*. – 2015. – № 6. – С. 98–100.

18. Даренський В. Мистецтво як феномен людинотворення / В. Даренський // *Філософська думка*. – 2009. – № 6. – С. 61–78.
19. Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон. – М. : Алгон, 1992 – Т. 2.
20. Гэлбрейт Дж.К. Экономические теории и цели общества / Дж.К. Гэлбрейт. – М. : Прогресс, 1999. – 406 с.
21. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма / Дж. Сорос. – М., 1999.
22. Яцюк Г. Громадянське суспільство і формування нової парадигми соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації / Г. Яцюк // *Економіка України*. – 2015. – № 12. – С. 4–9.
23. Белопольский Н. Если человечество не изменит концепцию своего развития, оно погибнет / Н. Белопольский // *Вісник економічної науки України*. – 2012. – № 1(21). – С. 9–15.
24. Геєць В. Політекономічні засади дослідження сучасного суспільства / В. Геєць // *Економічна теорія*. – 2015. – № 3. – С. 5–13.

### Вдовиченко А. М., Калинчук О.В., Капитан Л.И. Интеллектуальные достижения прошлого как неоценимое наследие решения проблем современности (к 150-летию со дня рождения М.И. Туган-Барановского)

**Аннотация.** В условиях формирования информационного общества и перехода к инновационной модели развития на первый план выходят ценности, направленные на развитие личности. Речь идет о смене социального критерия развития, где общечеловеческие ценности объективно сводятся к рангу национальных приоритетов. Это те вопросы, на которые, опережая свое время, искал ответы наш соотечественник, выдающийся ученый, государственный деятель и педагог, предвестник будущего М.И. Туган-Барановский, и которые сегодня не то что не устарели, а наоборот, ждут своего решения. Реальность же в Украине прямо противоположна не только взглядам М.И. Туган-Барановского, но и конституционным положениям нашего государства.

**Ключевые слова:** информационное общество, инновационная модель, парадигма развития, хозяйственный механизм, социализация бизнеса, партнерство, цивилизационный консенсус.

### Vdovychenko A.M., Kalinchak O.V., Kapitan L.I. Intellectual heritage of the past as an invaluable troubleshooting today (150th birthday of M.I. Tugan-Baranovskyi)

**Summary.** In the article it is scientifically proven that in the conditions of formation of information society and transition to innovative model of development come to the forefront values aimed at the development of a personality. It is about changing of social criteria of development where socialization and human values are objectively reduced to a rank of national priorities. These are those questions, which, advancing the time, our compatriot, the outstanding scientist, the statesman and the educator, a future harbinger M. I. Tugan-Baranovskyi tried to answer and which not only became outdated today, but on the contrary are waiting for answers; without their solving the existing social and economic system does not have ability to live. It is concluded that today's reality in Ukraine is opposite not only to the views of M. I. Tugan-Baranovskyi, but also to the constitutional statements of our state.

**Keywords:** information society, innovative model, development paradigm, economic mechanism, business socialization, partnership, civilizational consensus.